

статочно лише напечатати повідомлення великими буквами: «ЧТО???? НЕ КРИЧИ НА МЕНЯ!!!».

В цілому бытує думка, що комп'ютерний сленг засорює мову спілкування, спрощує і портить мову. Фрази і кліше з інтернету, проникаючи в повсякденну мову, забруднюють її. За думкою інших дослідників, сленг як одна з складових мови має право на існування. Інше питання, що характер тексту повинен відповідати ситуації. Якщо мова йде про важливий діловий текст, то навряд чи тут будуть доречні такі фрази, як «привед», «кагдила». В усній мові теж не слід забувати про норми літературної мови, так як грамотна мова – ознака освіченої людини.

Список основных источников

1. Мокробоородова, Л. С. Русская фонетика и орфография как ресурс «нового правописания» в Интернете / Scando-Slavica, Tomus. – 2008– № 54. – С. 62–78.

3. Тодорович, Е. Язык Интернета и его влияние на современные языки / Е. Тодорович // В начале было СЛОВО : Минская Духовная Академия. – Жировичи, 2011.

УДК 808. 2:82. 92:[82–4]

М. І. Свалова

*Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка (Україна)*

НАВЧАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ЖАНРУ ЕСЕЮ (за публіцистичними матеріалами Ю. Андруховича, О. Забужко)

У статті розглядаються навчальні можливості жанру есею. Наводяться форми аудиторної роботи з матеріалами Ю. Андруховича й О. Забужко на заняттях із журналістської майстерності й редагування текстів ЗМК. Розкриваються основні аспекти редакторського аналізу багаторівневої структури публіцистичного тексту: виділення основних фрагментів теми; робота над актуалізацією теми; визначення якісних характеристик фактів; виділення основних композиційних вузлів та аналіз доцільності композиційних прийомів; оцінка відповідності композиції та архітекtonіки логічним нормам; установлення співвідношення між новою та відомою інформацією.

Учебные возможности жанра эссе (на основе публицистических материалов Ю. Андруховича, А. Забужко)

В статье рассматриваются учебные возможности жанра эссе. Приводятся формы аудиторной работы с материалами Ю. Андруховича и О. Забужко на занятиях по журналистскому мастерству и редактированию текстов СМК. Раскрыва-

ются основные аспекты редакторского анализа многоуровневой структуры публицистического текста: выделение основных фрагментов темы; работа над актуализацией темы; определение качественных характеристик фактов; выделение основных композиционных узлов и анализ целесообразности композиционных приемов; оценка соответствия композиции и архитектоники логическим нормам; установление соотношения между новой и известной информацией.

Educational opportunities essay genre (for journalistic material Y. Andrukhovych, A. Zabuzhko)

The article deals with educational opportunities of the genre of essay. Author gives the examples of audience work with materials of Yu. Andrukhovych and O. Zabuzhko during classes in journalistic mastery and editing of mass media texts. The researcher reveals the basic aspects of editorial analysis of multilevel structure of journalistic text: singling out of main fragments of the topic; work on updating the topic; determining the quality characteristics of the facts; highlight the main composite units and analysis of expediency of compositional techniques; assessment of the composition and architectonics according to logical norms; clarifying correlation between new and known information.

Редагування текстів ЗМК – це важливий аспект журналістської діяльності, оскільки без редакторських навичок журналіст навряд чи матиме повноцінне уявлення про специфіку сприйняття створеного ним матеріалу, про ті неузгодженості, що виникають між автором і реципієнтом у процесі передачі повідомлення, знижуючи його ефективність. Актуальність цієї розвідки зумовлена тим, що сучасне викладання журналістикознавчих дисциплін вимагає моделювання таких навчальних ситуацій, які допоможуть студентам виявити редакторські здібності й розвиватимуть навички редакторського аналізу та правки медійних повідомлень.

Залучення до навчального процесу саме художньо-публіцистичних жанрів розкриває інтерактивно-творчі можливості і студентів, і викладача. Спираючись на ґрунтовно розроблену теоретичну базу редагування, практичні аспекти роботи редактора, представлені працями українських і зарубіжних дослідників (Р. Іванченка, А. Капелюшного, А. Мільчина, К. Накорякової, З. Партика, В. Різуна, К. Серажим, М. Тимошика та ін.), викладач може використовувати всі можливості публіцистичного тексту як об'єкта редакторського аналізу й засобу вдосконалення журналістської майстерності майбутніх медійних працівників. Звернувшись до конкретних навчальних і наукових розробок А. Капелюшного [4], В. Різуна [6] і К. Серажим [7], маємо на меті розглянути навчальні можливості жанру есею.

Завдання статті полягають у тому, щоб: 1) актуалізувати основні аспекти аналізу й оцінки публіцистичного тексту журналістом (як автором і редактором); 2) розглянути авторську та перцептивну (реципієнтську) змістові структури публіцистичних матеріалів; 3) на прикладі есеїв Ю. Андруховича й

О. Забужко розглянути застосування основних форм аудиторної роботи на заняттях із журналістської майстерності та редагування текстів ЗМК у контексті сучасних медіаосвітніх технологій.

У статті використано загальнонаукові методи теоретичного й емпіричного рівнів (аналіз, синтез, узагальнення). Порівняльно-аналітичний метод застосовано для зіставлення доробку Ю. Андруховича й О. Забужко в контексті навчального потенціалу публіцистичного тексту. За допомогою герменевтичного методу визначено змістовий компонент публіцистики зазначених авторів. Для дослідження структури публіцистичного тексту, його медіаосвітнього значення використано структурно-функціональний метод.

Оскільки журналістський матеріал має складні авторську та перцептивну (реципієнтську) змістові структури, доцільним є вироблення редакторських навичок відповідно до специфіки кожного структурного рівня тексту (тематична, фактологічна, композиційна, архітектонічна, логіко-поняттєва, емоційно-експресивна, інформаційна, комунікативна, психологічна структури). На прикладі жанру есею, представленого творчістю Ю. Андруховича (збірка «Диявол ховається в сирі») й О. Забужко (збірка «З мапи книг і людей»), розглянемо методичні аспекти використання публіцистичного тексту на аудиторних заняттях, присвячених журналістській майстерності, літературній та редакторській праці журналіста.

Тематична авторська структура вимагає передовсім тематичного зв'язку між фразами. Журналіст і редактор мають чітко визначити: структура матеріалу є однорідною (містить одну тему) чи неоднорідною (складається мінімум із двох тем, одна з яких є основною). Для розвитку навичок тематичної ідентифікації студенти можуть працювати з публіцистичними текстами, виділяючи фрагменти, які презентують основну тему (або кілька основних тем) чи тематичні відхилення. Наприклад, початок есею Ю. Андруховича «Мала інтимна урбаністика» представляє дві основні теми, у межах яких розвиватиметься конфлікт, виникатимуть додаткові тематичні аспекти: «Будь-яка з географічних мап сучасності засвідчує, що місто Львів лежить на північ і трохи на захід від міста, де я мешкаю. Місто Київ натомість – на північ, але значною мірою й на схід. Проте одним із наслідків Другої світової війни стало те, що для подорожніх франківчан обидва міста розташовані ніби на одній лінії» [1, с. 11]. Зіткнення (і подальше протистояння) двох міст у площині внутрішнього світу головного персонажа – це те, що рухає сюжет есею в межах тем Львова й Києва, логічно поєднує їх.

Тематична неоднорідність – характерна риса есеїстики О. Забужко, це яскраво засвідчує композиція збірки «З мапи книг і людей», де кожен блок («Читати», «Писати», «Бачити», «Жити») групує тексти відповідного тематичного

спрямування, поєднані філософсько-публіцистичним способом пізнання соціальних процесів. Неоднорідна тематична структура ускладнює зв'язки між частинами тексту, тому студентам необхідно навчитися визначати типи цих зв'язків. Для публіцистичних друкованих текстів актуальним є асоціативний змістовий зв'язок (ситуативний асоціативний: «наступна фраза є висловлюванням про предмет, що має просторове або часове відношення до предмета попередньої фрази – утворення суміжних тем» [6, с. 110]; предикативний асоціативний: «наступна фраза виражає причину, наслідок, атрибут, місце, час дії основного предмета розповіді» [6, с. 110–111]).

Наприклад, на основі запропонованих Ю. Андруховичем тем Львова й Києва можна виділити наступні аспекти асоціативного змістового зв'язку: Львів уявний (романтизований, містичний і неодмінно українськомовний) – Львів справжній (зросійщений, урбаністичний, примітивний) – Київ (неукраїнський, небезпечний, несприятливий для мистецької комунікації, герметичний) – дорога від Франківська до Києва із зупинкою у Львові, що фізично й ментально поєднує ці різні та водночас схожі точки. За такою асоціативною схемою студенти на занятті можуть змоделювати власний «маршрут», у якому основною тематичною точкою буде Полтава.

Оскільки тематична авторська структура не може повністю співпадати з відповідною реципієнтською структурою, журналістові й редактору необхідно пристосувати тематичну авторську структуру до особливостей сприйняття матеріалу певною аудиторією. Відповідно, чим більше в тексті додаткових тем, тим більше варіантів може мати тематична перцептивна структура.

Якщо тематична авторська структура має суттєві недоліки (тема не є суспільно мотивованою, суспільно цілеспрямованою й суспільно доцільною, матеріал містить багато тематичних відхилень, основна тема недостатньо розроблена чи розкрита побіжно тощо, доцільно користуватися методом актуалізації теми та відповідними прийомами (виділені В. Різуном [6, с. 231])).

1. Атрибуція предмета розповіді (розповідь про середньостатистичного громадянина України – розповідь про середньостатистичного громадянина України, який постійно розмовляє російською мовою).

2. Узагальнення предмета розповіді (розповідь про середньостатистичного громадянина України, який слухає російську поп-музику – розповідь про українців, які надають перевагу російській популярній музиці).

3. Поняттєва трансформація предмета розповіді (розповідь про сучасного українця – розповідь про сучасні проблеми в Україні).

Фактологічна структура матеріалу базується на логічних та асоціативних зв'язках між фактами. Робота журналіста з фактами, розробка та розкриття теми, аналіз редактором фактологічної системи зумовлені як приналежністю фак-

ту до певної сфери життя суспільства, так і жанром журналістського матеріалу. Відповідно, і журналіст, і редактор мають чітко відрізнити власне факти від думок, оціночних суджень, прогнозів, гіпотез, вражень. Для вироблення таких навичок студентам можна запропонувати визначити фактологічну систему есею Ю. Андруховича «Орган, яким люблять», що в ньому автор міркує над поняттям патріотизму та власною причетністю до нього.

Студенти повинні виокремити ключові факти, що рухають сюжет есею, визначити їхні якісні характеристики (правдивість, типовість, соціально-політична значимість, ідейність, точність, доречність). Сформувавши ланцюжок основних фактів, студенти мають перебудувати його таким чином, щоб тематична єдність матеріалу порушилася, а факти втратили якісні характеристики. Наприклад, фактологічну схему можна подати так: герой побачив український прапор у кліпі Мадонни й усвідомив, що є патріотом; герой зізнався, що слово «патріотизм» не викликає в нього любові, бо цим поняттям спекують політичні негідники й воно асоціюється з радянським шкільним вихованням та службою в лавах радянської армії; 1989–1991 рр. викликали в героя любов до «антивладного патріотизму»; 1992 р., коли синьо-жовті значки вийшли з моди, зруйнував патріотичні почуття героя; герой усвідомив, що сучасний український патріотизм – явище еkleктичне й суперечливе; герой зрозумів, що патріотизм – явище загалом аморальне, оскільки за ним стоять агресія і смерть. Якщо перебудувати ланцюг основних фактів, усунути деякі з них, додати факти, що суперечать законам логіки, змінити ідейні акценти, тематична структура втрачить цілісність, а читач не зможе «розкодувати» ідею автора, яка подана в іронічній манері й – за законами жанру – не претендує на абсолютне прийняття, а спонукає до «дискусії» з публіцистом.

Композиційна структура журналістського матеріалу вимагає від редактора виконання таких завдань: по-перше, він має визначити, чи відповідає логіка викладу композиційному втіленню, по-друге, чи відповідає ступінь складності композиції можливостям реципієнтів її сприйняти. К. Серажим зазначає, що саме в журналістських матеріалах особливості структури тексту залежать від жанру, від жанрово-стильового різновиду [7]. Загалом методика оцінювання композиції ґрунтується на таких ознаках тексту, як відносна співмірність композиційних частин, умотивованість їхньої послідовності й використаних автором композиційних прийомів змістом і жанром. А. Капелюшний пропонує виділяти композиційні вузли, які, подаючись у довільній послідовності, визначають зміст журналістського матеріалу: «опис і аналіз події, яка спричинила проблему (констатація фактів); аналіз причин виникнення проблеми; характеристика учасників події; загальна оцінка конфліктної ситуації, соціальної пробле-

ми, яка стоїть за конфліктом; шляхи до практичного вирішення проблеми» [4, с. 91].

На прикладі есею О. Забужко «Ціна Вінні-Пуха» розкриємо специфіку роботи студентів із такими композиційними вузлами. Есей О. Забужко присвячено двом проблемам, кожна з яких по-своєму важлива і для суспільства, і для окремого реципієнта. Перша – це радянська версія «Вінні-Пуха», яку авторка не сприймає й не приймає категорично. Друга – це долі автора та його сина в контексті долі славнозвісної книжки. Починається есей із характеристики персонажів: і чотирьохрічна дівчинка, якій подарували книжку (авторка в дитинстві), і сама книжка – повноправні герої есею: «Мені подарували книжку (товсту! – значить, вистачить надовго...), на обкладинці якої пухнатий жовтий ведмедик, зіп'явшись на стільця, цікавим оком зазирає у прочинені дверцята буфета» [3, с. 15].

Наступний комунікативний вузол після опису дитячих позитивних вражень від книжки – представлення події, що спричинила проблему, і презентація самої проблеми: «Зате прекрасно пам'ятаю (і досі гірчить!) ту доглибну особисту образу, якою стала для мене поява (дещо пізніше, слава Богу, коли смаки вже сформувалися!) популярного мультфільму, де бридка коричнева клякса-ведмідь хрипкувато-приблатнюонним голосом Леонова репетував на все горло (не диво, що захрип!) щось вельми схоже на тодішні «пионерские речёвки»...» [3, с. 16]. Закінчується розвиток цієї проблеми своєрідним підсумком, у якому авторка нічого нікому не нав'язує, але в тому й полягає ефект переконання читача: «Так що Мілновій книжці я завдячую не лише своїм глибоко вкоріненим англофільством (найліпшою, між іншим, протиотрутою на всяку совдепщину), а й дечим більшим: відкритим прийняттям світу-як-він-є – завдяки іронічній здатності споглядати себе в ньому збоку» [3, с. 16].

Долі автора та його сина, що став прототипом героя книжки, – наступний аспект, над яким міркує О. Забужко, логічно виводячи його з попереднього. Перший композиційний вузол – це констатація того факту, що справжніх книжок для дітей небагато, а Мілнові вдалося написати таку, але дорогою ціною. Другий композиційний вузол – синтетичний, це представлення обох Мілнів, аналіз особистої трагедії кожного з них. Батька, який марно домагався слави «дорослого» письменника, і сина, у якого «вкрали дитинство й перетворили на громадську власність на кшталт міського парку» [3, с. 19]. Авторка дає власну оцінку цій ситуації, її висновки не претендують на вичерпність, але сформульовані чітко, як того й вимагає ідея публіцистичного тексту: «Однак судити письменника не мені: той плюшевий місько, над яким немовлям «пухав», за сорок літ до мого народження, Крістофер Робін, змінив і моє життя – і, спасибі, змінив не на

гірше» [3, с. 20]. Цей висновок – третій композиційний вузол, він узагальнює точку зору автора щодо двох основних проблем есею.

Отже, визначаючи основні композиційні вузли, студенти мають зіставити співмірність композиційних частин (умовно їх дві – відповідно до порушених проблем), засвідчити, що розташування композиційних вузлів відповідає жанровій природі есею, а всі композиційні прийоми розраховані не на пряму полеміку чи переконання, а «внутрішній» діалог із читачем.

Композиційний аналіз тексту має поєднуватися з аналізом архітектонічної та логіко-поняттєвої (авторської і перцептивної структур). Студенти повинні визначити, чи композиційні вузли, які авторка есею подає в довільному порядку, відповідають внутрішній логіці тексту, чи не виникає в реципієнтів труднощів із розумінням актуальності порушених проблем та авторського задуму загалом, чи виконують заголовки й абзаци інформаційно-пошукову й темовидільну функції. Також важливо звернути увагу на емоційно-експресивну структуру, пам'ятаючи, що автор може вкладати у свій матеріал різні емоції, але вони не повинні ускладнювати сприйняття, надавати тексту патогенності, бути дуже контрастними.

Наступні структури – інформаційна авторська й перцептивна – демонструють співвідношення нової й уже відомої інформації (для автора і для реципієнта). Працюючи з публіцистичними текстами, студенти мають визначити нову інформацію та доцільність актуалізації вже відомої. Наприклад, в есеї Ю. Андруховича «Shevchenko is OK» подано різні «іпостасі» Т. Шевченка в різних культурних контекстах: Шевченко комуністичний, націоналістичний, християнський, атеїстичний, дисидентський, анархічний. Ця інформація може мати неоднаковий ступінь новизни для реципієнтів, може й не бути новою взагалі. Але автор, окрім опису «іпостасей» митця, актуалізує загальновідомі факти, наповнюючи їх новим звучанням (Шевченко – святий): «Агіографія Тараса Шевченка для більшості українців починається з його дитячої подорожі до кінця світу. На цьому випадкові найчастіше наголошують учителі вже в початкових класах загальноосвітніх шкіл: шестилітній хлопець одного літнього дня, нікому нічого не сказавши, вирушає з дому назустріч обрієві – туди, де, як йому здається, небо сходиться з землею, і світ закінчується» [1, с. 141].

Загалом, читач отримує образ письменника, створений на основі давно відомої інформації, стереотипів (маленький допитливий хлопчик, Месія, Кобзар тощо), доповнений несподіваним новим фактом: під час виступу публіциста в нью-йоркському нічному поетичному кафе «Nuyorican» його засновник, сивий пуерториканець, оточений молодими мулатками, сказав, що Шевченко – його улюблений поет. Саме в цьому факті, у такому погляді на постать митця – новизна есею.

Комунікативна структура журналістського матеріалу пов'язана з функцією впливу на людину, але цей вплив здійснюється не однаково й не у стандартних умовах. В. Різун виділяє фактори, які визначають характер цієї функції: ситуація написання та сприймання тексту, мотив діяльності, у яку включена комунікація, комунікативна мета, комунікативний смисл [6, с. 116]. Загальна функція впливу журналістського матеріалу не може бути реалізована без функцій «увімкнення» контакту з реципієнтом та утримання його уваги.

Оскільки завжди існують умови, які ускладнюють процес сприймання повідомлення, а ні автор, ні редактор не можуть точно визначити, у яких умовах буде сприйматися матеріал, їхнє завдання – подбати про максимальну відповідність авторської та перцептивної психологічної структур (адже ці явища тотожними бути не можуть). Опрацьовуючи публіцистичні тексти, студентам необхідно навчитися визначати елементи психологічної структури: це і пропорційність матеріалу, і ритмічність подання нової інформації, і різноманітність форм повторів, і використання зображально-виражальних засобів відповідно до конкретного жанру та можливостей читача їх сприйняти та зрозуміти. На прикладі запропонованих публіцистичних текстів Ю. Андруховича й О. Забужко студенти можуть виокремити ці названі ознаки й проаналізувати їх через призму індивідуального авторського стилю кожного автора.

Ураховуючи думку Г. Онкович про медіакомпетентність фахівця як інтегральну характеристику особистості [5] й ознаки медіакомпетентності редактора, окреслені Ю. Горун [2], визначимо два ключові завдання, які має реалізувати викладач на таких заняттях: розвивати критичне мислення студентів через аналіз змістового та формального компонентів публіцистичного тексту, стимулювати майбутніх журналістів до власної публіцистичної творчості та фахової критики своїх творчих напрацювань.

Отже, аналіз та оцінка публіцистичного тексту студентами мають здійснюватися з урахуванням особливостей сприйняття певного жанру чи жанрового різновиду, адресації (публіцистичний матеріал розрахований насамперед на реакцію втягнення, тобто дію необмеженої кількості людей), а також із урахуванням індивідуального стилю, творчого почерку певного автора. Відповідно, усі елементи структури публіцистичного тексту (від тематичної до психологічної) повинні забезпечувати реалізацію функцій установалення контакту та утримання реципієнтської уваги.

Матеріали відомих публіцистів – різні за стилем і способами впливу на аудиторію, проте вони задовольняють пізнавальні та естетичні потреби аудиторії, викликають певну реакцію (часто ця реакція полягає в тому, що реципієнт просто замислиться над порушеною проблемою), мають потужний медіаосвіт-

ній потенціал, можуть спонукати студентів до творчого самовираження в царині публіцистики.

Список основних джерел

1. Андрухович, Ю. Диявол ховається в сирі. Вибрані спроби 1999–2005 років / Ю. Андрухович. – К. : Критика, 2007. – 320 с.
2. Горун, Ю.М. Медіакомпетентність редактора (з опертям на сайти з медіаграмотності) / Ю. М. Горун // Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / Г. В. Онкович [та інш.] ; за наук. ред. Г. В. Онкович. – К. : Логос, 2013. – С. 15–83.
3. Забужко, О. З мапи книг і людей : збірка есеїстики / О. Забужко. – Meridian Czernowitz. – Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута»», 2012. – 376 с.
4. Капелюшний, А. О. Редагування в засобах масової інформації : навчальний посібник / А. О. Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2009. – 432 с.
5. Онкович, Г. В. Медіакомпетентність – фахова якість сучасного спеціаліста / Г. В. Онкович // Медіакомпетентність фахівця : колективна монографія / Г. В. Онкович [та інш.] ; за наук. ред. Г. В. Онкович. – К. : Логос, 2013. – С. 6–14.
6. Різун, В. В. Літературне редагування : підруч. / В. В. Різун ; Міжнародний фонд «Відродження». – К. : Либідь, 1996. – 240 с.
7. Серажим, К. Композиція та архітектоніка тексту: принципи редакторського втручання / К. Серажим // Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи : наук.-практ. журн. / відп. ред. С. І. Кравченко ; упоряд. М. А. Рожило. – Луцьк : Східно-європ. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. – № 5/6 (5). – С. 95–100.

УДК 007:304:659.3

О. О. Семенець

Запорізький національний університет (Україна)

МЕДІАОСВІТА, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ

У статті розглянуто роль медіаосвітньої діяльності в становленні та зміцненні громадянського суспільства в Україні. Простежено зв'язки між розгортанням медіаосвітнього руху та збільшенням соціального капіталу.

Медиаобразование, гражданское общество и социальный капитал

В статье рассмотрена роль медиаобразовательной деятельности в становлении и укреплении гражданского общества в Украине. Прослежены связи между развертыванием медиаобразовательного движения и ростом социального капитала.

Media Education, civil society, and social capital

The article examines the role of Media Education activities in the development and strengthening of civil society in Ukraine. The links between the deployment of Media Education movement and the increase of social capital are traced.